

În căutarea liberalismului pierdut

Prietenii mei de la CriticAtac vor să știe unde erau și unde sunt liberalii. Mai întâi, voi încerca să descriu pe scurt cine cred eu că sunt liberalii în căutarea cărora au pornit Costi Rogozanu, Vasile Ernu și ceilalți. Ce să fac, sunt filosof și simt nevoia să pornesc discuția mai pe departe... În al doilea rând, voi aduce o critică modelului bipolar care e implicit și uneori chiar explicit în textul-invitație. Iar la sfârșit, după atâtea ocoluri, voi răspunde și la întrebări – cel puțin la cele pe care le-am înțeles.

Liberalii

Mai înainte de orice, liberalismul este o antropologie. Pentru liberali, omul este o ființă amfibie, care locuiește simultan și cu egală îndreptățire în două lumi distincte: într-o lume publică și într-una privată. În lumea publică, individul este cetățean; în cea privată, agent (un termen tehnic pe care nu-l agreez, dar care pentru moment este suficient ca descriere).

De aici și întreita sa libertate: cea publică (exprimată prin drepturile politice și cetățenești), cea privată (exprimată prin drepturile civile și economice) – și, în fine, libertatea ca transcendență, ca aptitudine de a nu locui închis într-o singură lume, de a se putea retrage din lumea privată în cea publică și invers. Din perspectiva asta, spațiul public funcționează ca o transcendență pentru cel privat, și reciproc.

Tocmai această capacitate de a se mișca dintr-o lume în cealaltă face ca aceste două lumi specifice omului să fie lumi deschise: dacă spațiul public devine limitativ și constrângător, individul poate „evada” în spațiul privat, de unde să exercite presiuni pentru ca respectivele limite și constrângeri publice să fie înlăturate; la fel, dacă spațiul privat devine limitativ și constrângător, individul se poate retrage în spațiul public pentru a forța de acolo anularea limitelor și constrângerilor private.

De aceea, afirmarea dublei naturi a omului este fundamentală (inclusiv din punct de vedere strategic) pentru orice liberal, indiferent de tipul de liberalism pe care îl susține.

Atât socialiștii, cât și conservatorii vor să-l închidă pe om într-o singură lume. Pentru socialiști, lumea umană prin exce-

lență este cea publică. Dacă acceptă lumea privată, socialiștii o vor subordonată celei publice și modelată pe cât posibil după aceasta. Prin contrast, conservatorii consideră că lumea umană este prin excelență cea privată. Dacă acceptă lumea publică, ei o vor subordonată celei private și pe cât posibil modelată după aceasta.

Dar, odată închis într-o singură lume, omul devine ușor de controlat. Pierzând accesul la transcendență, individul își pierde libertatea. Socialismul înseamnă sclavie, clama lordul Acton. Și conservatorismul, adaug eu. Prins fără scăpare într-o singură lume, omul poate fi supus la tot mai multe constrângeri și limitări, tocmai pentru că nu mai are nicio posibilitate de evadare.

De aceea spuneam că, pentru liberali, recunoașterea dublei naturi a omului este fundamentală în asigurarea libertății umane. Disiparea puterii și divizarea ei în mai multe puteri de naturi diferite care se controlează reciproc au fost, sunt și vor rămâne principalele strategii prin care liberalii garantează libertatea fiecărui individ uman.

Când spațiul public tinde să invadeze sau chiar să anihileze spațiul privat, liberalii vor pune accentul pe dreptul de proprietate și pe celelalte drepturi civile și economice pentru a reface autonomia spațiului privat. La fel, când spațiul privat tinde să invadeze sau chiar să anuleze spațiul public, liberalii accentuează noțiunea de cetățenie, virtuțile civice și valoarea democrației (atât în sens procedural, cât și în sens substanțial).

Cred că am precizat suficient credințele liberale în datele lor principale, așa că pot trece mai departe.

Stânga și dreapta

Tocmai fiindcă pentru liberali omul este o ființă înzestrată cu o dublă natură, ei sunt ostili viziunii bipolare. Această viziune denaturează spațiul public, conducând aproape cu necesitate către maniheism, prozelitism și militantism politic. Dar partidele politice sunt organizații private, iar prozelitismul și militantismul politic anulează civismul. Prin militantism, cetățenii se pun de bunăvoie în slujba politicienilor, inversând astfel raportul natural de forțe dintr-o democrație.

(In)actualități

Redacția CriticAtac pare oripilată, pe bună dreptate, de faptul că foști intelectuali publici s-au transformat, după 2004, în propagandiști ai unui politician și ai unui partid politic. Regret și eu această stare de lucruri, dar le amintesc celor de la CriticAtac că distrugerea substanței democrației prin militantism și propagandă politică nu este apanajul PDL și al lui Traian Băsescu. Și regimurile politice socialiste au făcut și fac același lucru.

O lume politică normală în termeni democratici nu este una bipolară, ci una multipolară, în care partidele nu se identifică în funcție de „stânga” și de „dreapta”, ci în funcție de opțiunea lor ideologică: liberali, (neo)conservatori, creștin-democrați, social-democrați, socialiști, comuniști, ecologiști, naționaliști, (neo)naziști și așa mai departe.

O lume politică multicoloră, cu o societate civilă puternică și în care militantismul politic este permis doar membrilor de partid este mult mai liberă decât lumea bicoloră de azi, împărțită procustian în stânga și dreapta.

De aceea nu simpatizez cu efortul redacției CriticAtac de a identifica susținători ai liberalismului care eventual să fie utili unei coaliții de „stânga”, la fel cum nu am simpatizat și nu simpatizez cu efortul propagandiștilor PDL de a identifica aceiași susținători ai liberalismului care să fie utili scopurilor „drepte”.

Din punctul meu de vedere, ambele eforturi provin dintr-o neînțelegere profundă a liberalismului. Nu poți fi în același timp liberal și util propagandei, fie ea de stânga sau de dreapta. Nu poți nici măcar să fii în același timp liberal și util propagandei PNL. Un propagandist cu valori liberale este o contradicție în termeni, din simplul motiv că propagandistul este o persoană care susține puterea unui anumit grup politic, pe când liberalul este o persoană care privește cu scepticism orice formă de putere.

Întrebările

Redacția CriticAtac formulează o serie de întrebări care par mai degrabă un rechizitoriu la adresa celor cu credințe liberale. Mărturisesc că nu am înțeles toate întrebările, așa că nu știu cum să răspund la ele – dar există cel puțin două întrebări pe care cred că le-am înțeles și la care pot, așadar, răspunde.

Prima dintre ele se referă la presupusa tăcere a liberalilor cu privire la procesul de privatizare. Mai întâi că această tăcere n-a existat niciun moment: liberalii au susținut și susțin procesul de privatizare a economiei românești. Dacă socialiștii consideră că

întreprinderile comerciale nu trebuie privatizate sau că întreprinderile privatizate trebuie renaționalizate, asta e problema socialiștilor, nu a liberalilor.

Cum am spus mai sus, liberalii consideră că omul este o ființă înzestrată cu o dublă natură, care locuiește (și trebuie să locuiască) simultan în două lumi: în cea publică și în cea privată. După 50 de ani în care spațiul privat a fost distrus metodic de regimul comunist, refacerea acestui spațiu, inclusiv pe dimensiune economică, era absolut necesară.

Însă pentru a garanta libertatea economică, privatizarea nu este suficientă. Ea trebuie completată cu un sistem de reguli care să garanteze libera concurență, în beneficiul consumatorilor. Nu politicile de privatizare sunt vinovate de efectele pe care le deplâng cei de la CriticAtac, ci absența liberei concurențe: o legislație stufoasă și ostilă în spirit liberei inițiative, impunerea de bariere și costuri nenesare la înființarea de societăți comerciale, o lege incredibil de proastă a falimentului, un sistem de taxe și impozite împovărător (căci prost construit), controale excesive (și politizate) din partea instituțiilor publice – și așa mai departe, lista e deprimant de lungă.

Liberalii au susținut tot timpul, și atâta vreme cât vor rămâne liberali vor susține în continuare, că suprimarea libertății economice conduce cu necesitate la suprimarea libertății politice.

La noi, privatizarea a fost „vândută” ca echivalent al libertății economice, ceea ce nu e nici pe departe cazul. Lumea feudală a fost o lume privată, dar în care libertatea economică a fost privilegiul câtorva, și nu dreptul fiecărui individ uman.

Pe scurt, liberalii au susținut și susțin procesul de privatizare, dar au criticat vehement și continuă să critice absența regulilor care permit cu adevărat libera concurență – inclusiv a regulilor care împiedică firmele private să aibă un comportament prin care să anuleze libera concurență prin obținerea unor poziții dominante pe piață.

Liberalii au militat și militează pentru impunerea acestor reguli ale concurenței depline, libere și loiale. Regulile astea nu sunt benefice doar consumatorilor, care astfel capătă acces la produse din ce în ce mai bune la prețuri tot mai mici (sau cel puțin constante), ele sunt benefice și potențialilor angajați. Firmele sunt cumpărători de forță de muncă, și cu cât sunt mai multe firme care concurează între ele pe piață, cu atât cererea de forță de muncă crește – și, în consecință, prețul forței de muncă crește la rândul său.

Cu alte cuvinte, impunerea fermă și inteligentă a regulilor liberei concurențe face ca oamenii să aibă acces la produse tot

mai bune și eventual mai ieftine (sau cel puțin la fel de scumpe) – și, simultan, la locuri de muncă tot mai bine plătite (și la condiții de muncă din ce în ce mai bune). Dacă aceste reguli ale liberei concurențe ar fi (fost) impuse, milioanele de șomeri de care vorbesc cei de la CriticAtac n-ar fi existat.

Faptul că în România capitalismul liberal nu s-a impus, fiind preferate diferite forme de capitalism (neo)conservator (uneori cu nuanțe socialiste cel puțin la fel de devastatoare ca și cele explicit neoconservatoare de azi), este o tragedie pe care liberalii o deplâng cu mult mai mult decât socialiștii sau (neo)conservatorii – și împotriva căreia au continuat și continuă să lupte cum și cât pot.

A doua întrebare se referă la *Raportul Tismăneanu*. Habar n-am ce scrie în *Raportul Tismăneanu*. Mărturisesc că nu l-am citit niciodată. Pentru că n-aveam de ce. Nu Comisia *Tismăneanu* a condamnat comunismul ca regim ilegal și criminal, ci președintele Băsescu. Eu n-am crezut niciodată că e nevoie de vreun raport pentru a condamna comunismul în România. Cu sau fără vreun raport al vreunei comisii, comunismul trebuia condamnat – și, personal, mă bucur că a fost condamnat.

Faptul condamnării comunismului este independent de calitatea *Raportului Tismăneanu*. Să presupunem că *Raportul*

Tismăneanu ar fi o mizerie. Bun, și? Dacă Vladimir Tismăneanu și echipa lui ar fi compus un raport execrabil, n-ar mai fi trebuit condamnat comunismul?

Nu înțeleg de ce se acordă atât de mare atenție acestui raport. Singurul fapt care contează cu adevărat este că, în România, regimul comunist (deci nu comunismul ca idee, ci un regim politic care a existat efectiv) a fost condamnat ca fiind ilegal și criminal. Condamnarea a avut loc în Parlamentul României printr-o declarație a Președintelui României (oricine ar fi acesta și oricât de proastă ar fi părerea mea despre el), deci respectându-se toate formulele democratice și statale.

A fost regimul comunist din România unul ilegal? Evident, da. La noi, regimul comunist s-a instaurat prin fraudarea alegerilor și ulterior prin interzicerea alegerilor libere, deci fără să aibă consimțământul liber exprimat al cetățenilor.

A fost regimul comunist din România unul criminal? Evident, da. Există un număr copleșitor de cazuri probate în care PCR și guvernele comuniste succesive au încălcat grav și flagrant drepturi imprescriptibile ale omului: au comis asasinat politice, au torturat, au arestat fără mandat legal, au deportat, au întemnițat din motive politice, au confiscat proprietăți fără acte legale și fără justă despăgubire, au violat dreptul la viață privată, au comis discriminări pe bază de avere, de origine socială, de convingeri politice sau religioase, de preferințe sexuale – și așa mai departe.

Și atunci, despre ce vorbim?

Mă opresc aici. Îndrăznesc să sper că punctul meu de vedere cu privire la unde au fost și unde sunt liberalii e suficient de clar, cel puțin pentru acest început al discuției. Chiar sper ca dialogul să continue – nu se știe unde va duce. Până atunci însă, nu mă pot abține să nu mai adaug câteva lucruri.

În anii '90, liberalii – și cei din PNL, și cei neafiliați politic – au luptat pentru dezincriminarea homosexualității, nu socialiștii; liberalii, nu socialiștii au luat primele măsuri de recunoaștere a drepturilor romilor; liberalii, nu socialiștii militau pentru națiunea civică și împotriva politicilor anti-maghiare; liberalii, nu socialiștii au înființat primele centre de monitorizare a drepturilor omului în România; liberalii, nu socialiștii militau pentru drepturile femeilor și pentru o societate mai puțin patriarhală; liberalii, nu socialiștii militau pentru o democrație substanțială. Unde erau atunci cei care azi ne iau la întrebări? Nu de alta, dar ne-ar fi prins bine ajutorul lor. Cel puțin nu ne-am fi simțit atât de singuri...

Eclipsa

Tănăsescu